

Otizm Spektrum Bozukluğunda İnterdisipliner Yaklaşım

Prof Dr Hülya Kayıhan

Hacettepe Üniversitesi ,Sağlık Bilimleri Fakültesi Ergoterapi Bölümü

Mayıs 2013'te açıklanan DSM 5 kriterlerine göre kabul edilen tek tanı olarak : Otizm Spektrum Bozukluğu (ASD) kabul edildi. Bu kriterlere göre otizm tanısı için sosyal iletişimde kalıcı problemler olarak belirlenen kriterler şunlardır:

1. sosyal -emosyonel etkileşimde eksiklik
2. sosyal etkileşim için sözel olmayan davranışsal iletişimde eksiklik
3. ilişki kurmada ve etkileşimde sorunlar.

Davranış, ilgi veya aktivitelerde tekrarlayıcı paternlerden olarak aşağıdaki belirtilerden en az iki tanesi görülür.

1. Stereotip veya tekrarlayıcı konuşma, motor hareketler veya obje kullanımı
2. rutinlere aşırı bağlılık , sözel ve sözel olmayan davranışta ritüeller , değişimlere aşırı direnç
3. ilgilere fiksasyon, anormal odaklanma
4. Duyu uyarılarına artmış yada azalmış cevap

Belirtiler erken çocukluk döneminde mevcuttur.

(sosyal gereksinimler belirlenene kadar hepsi birden görülmeyebilir)

Otizmde görülen sorunlar günlük fonksiyonları kısıtlar, çevre ile etkileşim bozulur veya çevresel duyu uyarılarına alışılmamış ilgi görülebilir.

Otistik bir çocuğun problemlerini; ,eğitim, rekreasyon, kendini yönetme, Aile ilişkileri, Sağlık bakımı / iyilik, Günlük bakım,iş / meslek, Yaşam planlama / yönetim konularında ela almak gerekir.

Ergoterapi; sağlığı ve iyi olma halini yaşam rollerini kullanarak geliştirmeyi içeren bir uzmanlıktır (World Federation Occupational Therapy - WFOT)..

Ergoterapi (Occupational therapy) nin Otizmdeki amaçları şunlardır:

Otistik çocuğun yetenek seviyesi dikkate alınarak, gelişimsel becerilere odaklanarak günlük yaşam aktivitelerinde bağımsızlığını artırmak hedeflenir.

Aktivitelere katılım ile kendine yeterlilik ve toplumsal katılımı artırmak hedeflenir.

Aktivite performans alanlarının hepsinde değişik stratejiler ile çalışılır aktivite komponentlerinde bağımsızlık geliştirilir.

Beceri için temeller atılır, fonksiyonel beceriler geliştirilir ve maksimum seviyede bağımsızlık ka-
çandırılmaya çalışılır.

Ergoterapide; Yapılandırılmış oyun aktiviteleri ile fiziksel yetenekleri yanında zeka ve emosyonel beceri gelişimine yardım eder, iletişim becerileri geliştirilir.

Gelişimsel tedaviler arasında ; Floortime, Son-rise, ve ilişki geliştirme müdahalesi sayılabilir. Bu tedavilerde, çocuğun emosyonel, sosyal ve entelektüel yeteneklerini artırmak için kuvvetli yönleri geliştirilir.

Görsel temelli yaklaşımlar arasında ; Resim-temelli iletişim sistemleri (Picture Exchange Communication), Video oyunları , elektronik iletişim sistemleri sayılabilir.

Mesleki Rehabilitasyon otizmde diğer önemli bir yaklaşımdır ve işe yönelik fonksiyonları üst düze-
ye çıkartmak için yapılan koordineli çalışmalar olarak tanımlanabilir.

Duyu bütünlüğünü geliştirmek ile vücudun etkili kullanımını ve adaptif cevapların oluşmasını sağ-
lar, sosyal etkileşimi, sınıf performansını ve katılımı arttırır. Otizmde duyu bütünlüğü yaklaşımında :
duyu kaydında problemler, duyunun modülasyonunda problemler ve duyunun ayırımındaki problemler

belirlenir ve proprioseptif, vestibular ve taktil işlemler geliştirilerek adaptif cevaplar düzenlenir.

1.grup; Dispraksi (BIS defisiti, somatodispraksi).

Bu grup ayrıca merkezi duyuşal süreç defisitinin alt belirtilerini içeriyor.(postüral defisit ve zayıf taktil ayırım

2.grup; duyuş modülasyon bozukluğu (duyuş savunmacılığı, yerçekimi güvensizliği, harekete aşırı cevap ve az cevap verme).

3. grup; görsel algı ve görsel motor koordinasyonun bozuklukları ve işitsel-lisan becerilerinde sorunlar görülebilir. Grupların hepsinde kognitif becerilerle kuvvetli bağlantı gösterilmiştir

Dispraksi (Ayres ve Tickle, 1980; Dawson ve Lewy, 1989; Smith ve Bryson, 1994; Baranek ve Berkson, 1997; Kenintz, 1997; Baranek, 1999)

Kognitif problemler olarak kavrama becerisinde problemler, planlama yapamama ve problem çözme becerisinde güçlükler (Mundy ve ark., 1987; Schuler, 1995; Wolfberg, 1995; APA, 2000) ortaya çıkar.

Değerlendirmede: Çocuğun duyuş dünyası nasıl ?, Çocuğun duyuşal işlemleri onun yeteneklerini ve gelişimini nasıl etkiliyor?, sorularının cevapları araştırılır. Bu amaçla Duyu Profili anketi kullanılabilir. Duyu profili (Infant and Toddler) (Dunn, 1999).

Duyuş profili; günlük yaşamındaki duyuş olaylarına cevaplarını bunların fonksiyonu nasıl etkilediğini ölçer.

Ergoterapi'de Çocuğun katılım düzeyinin anlaşılması ve kendine Bakım ve adaptif davranış düzeyi belirlenir. Bu amaçla kullanılacak bazı ölçekler şunlardır.

- ABS-S:2 (Adaptive Behavior Scale-School)
- Pediatric Evaluation of Disability Inventory (PEDI) (Haley ve ark.,1992)
- Vineland Adaptive Behavior Scales (VABS) (Carter ve ark.,1998)

Oyun Aktiviteleri

Ergoterapide otistik çocuğun oyun oynama becerileri geliştirilir ve oyun çocuğun çevre ile etkileşimini artıran, motor, duyuşal ve kognitif açıdan gelişimini artırır. Oyun yaklaşımlarının belirlenmesinde : Yapılandırılmış Oyun Değerlendirmesi önemlidir ve aşağıdaki testlerden yararlanır.

- Preschool Play Scale (Bledsoe ve Shepherd,1982)
- Test of Playfulness (ToP) (Bundy,1997)
- Transdisciplinary Play Based Assessment (TPBA) (Linder,1990)

Doğal Ortamda Gözlem ergoterapide önemli diğer bir değerlendirme yaklaşımıdır. Performansın Motor Yönleri ve motor fonksiyonu etkileyen semptomlar olarak;

- Anormal el ve vücut postürleri
- Motor tikler
- Stereotip hareketler,
- İstemli Hareketleri Etkileyen Semptomlar için
 - Motor planlama güçlüğü
 - Tekrarlı spontan hareketler
 - Yürüme bozuklukları
 - Konuşma bozuklukları incelenir.
- Bütün Olarak Davranış veya Aktiviteyi Etkileyen Semptomlar için
 - Hareketin aşırı yavaş olması
 - Hareketi başlatmakta güçlük
 - Taklit etmede güçlük değerlendirilir.

Bruininks Oseretsky Test : Denge, bilateral koordinasyon, hız ve beceri, görsel motor kontrolü ölçmede kullanılabilir.

Otizimde görülen önemli problemlerin temelinde; modülasyon problemleri ve dispraksi olarak görebileceğimiz duyuşların nörolojik olarak organize edilememesi bulunur. Duyuş bütünleme (DB) bozukluğu olduğu zaman, normal gelişim bozulur, bozukluklar emosyonel, motor ve konuşmada ortaya çıkabilir.

çocuğun oyun oynama, günlük yaşam aktiviteleri ve sosyal etkileşimi etkilenir. Ayres Güney Kalifornia Duyu Bütünlüğü testi duyu bütünlüğü içinde görsel algılamayı, Bedensel duyuuları, praksi ölçmede kullanılabilen standardize bir testtir. Gönsel uzay algılama, şekil zemin ilişkisi, dokunma algılamaları, sterognosis, kinestezi, denge, postür taklidi, orta hattı çaprazlama yeteneği, sağ-sol ayırımı, bilateral motor koordinasyon gibi duyu bütünlüğü ile ilgili yetenekler incelenir.

Kognitif yetenekler için; Lowenstain Occupational Therapy Testinden yararlanılabilir.

Duyu bütünlüğü tedavisi çocuğun vücudunu etkili kullanması için duyu modülasyonu, uzaysal algılama ve motor planlama becerisini geliştirir. Duyu bütünlüğü yaklaşımının nörofizyolojik temeli plastisiteye yani beyin yapılarının değişebilirlik ve modifiye olabilirliğine dayanır. Diğer bir dayanak ; Gelişimsel sıranın her basamağında kazanılan davranışların, daha karmaşık davranışların gelişmesine temel olmasıdır. DB tedavisinin hedefi, belirli beyin seviyelerine (özellikle subkortikal) yönelecek uyarıyı sağlama, olgunlaşma (yada daha normal fonksiyon göstermesini) sağlama ve tüm bilgilerin bütünleştirilmesi için beyne yardımcı olmaktır (Short DeGraff 1988). Duyu bütünlüğü tedavisinde amaç; Amaç; Öğrenme ve davranışla ilgili problemleri (özellikle, MSS hasarı yada anormalliği olarak tanımlanmayan motor inkoordinasyon ve zayıf duyu modülasyonu ile ilgili problemleri) azaltmaktır.

Parham ve Mailloux (2001) 0-7 yaş çocukların tipik adaptif etkileşimleri olduğunu tanımladı.

Duyu bütünlüğü tedavisinde: 'Motor aktiviteleri gözle, duysal düşün' prensibinden yararlanılır. Çocuk belirli duysal uyarıları arıyor mu, kaçınıyor mu? , Vestibuler, Propriyoseptif, Taktil işlemlerde ne gib problemler var esasına göre yaklaşılır.

Duyusal işleme, çocuğun çeşitli duyu sistemlerinden gelen duyu bilgilerini işleme yeteneği ve regülasyonu sağlama yeteneği artırılarak geliştirilir. Dünyayı deneyimleme ,diğerleri ile etkileşim ve öğrenme, değişik taktil duyu deneyimleri kazandırmak, taktil savunmayı azaltmak derin basınç -proprioseptif tedaviden yararlanır.

Vestibuler, proprioseptif yaklaşımların amacı: uzayda başın pozisyonu ile ilgili bilgi için gerekli reseptörlerin uyarılması ve bilginin organizasyonu için çalışılır. Çeşitli reseptör tipleri ve uyarı yolları dikkate alınarak yaklaşımlar kurulur.

Duyu uyarısının çeşitleri olarak örneğin; hareketin tipi düz veya rotasyonel olarak), hızı için yavaş veya hızlı hareketlerden yararlanır. Postür stabilite için yine proprioseptif, vestibular ve taktil işleme ve motor planlama yeteneği değerlendirilir ve çalışılır.

Direnç, motor planlamayı ve bilateral koordinasyonu arttırmak için aktivite eğitimi yapılır. Gross motor aktiviteler: Lokomotor beceriler ,Geriye yürüme ,Denge ve dönmeyi içeren aktivite tasarımları çocuğun durumuna göre planlanır ve uygulanır. İnce motor becerileri arttırmak El kaslarını güçlendirmek ve stabiliteyi arttırmak için ergoterapi eğitiminden yararlanır.

Ergterapide çocuğun topluma katılımı için çalışmak çok önemlidir. Aktivite, kişi ve çevre etkileşimi aktivite ve rol performansı' occupational 'açısından PEO, MOHO gibi yaklaşımlarla incelenir ve geliştirilir.

Katılım için Sosyal hikayeler geliştirmek/kullanmak, bir yer, aktivite ve durum ile ilgili bilgi vermek aktivitenin anlaşılması, duruma uygun adaptif cevabı, resimli kartlarla anlatımdan yararlanır.

Uygun adaptasyonlar için: Yavaş adım, kuralların kolaylaştırılması, uygun ışık, ses, hareket düzenlemesi yapmak, aktiviteler için uygun yönlendirmeleri, fotoğraf ve diğer öğrenme araçlarının kullanımı, anlama ve esneklik ve kaçış ve dönüş ihtiyacına açık olmaktan yararlanır.

Aileye odaklanmak çok önemlidir, aileler sosyal ağlardan yararlanarak örgütlenebilirler. Başarı için aileye pozitif ve anlamlı destek verilmelidir, realistik beklentileri belirlemek ve her çocuğun yeteneklerinin farklı olduğu dikkate alınmalıdır. Aileler arası iletişim ağları , katılım için sosyal programlardan yararlanır. Aileler pozitif deneyimlerini paylaşabilirler.

Yasal haklar açısından farkındalığın artırılması önemlidir. Örneğin: Psikiyatri hastanelerinde veya diğer bakım enstitülerinde korku içinde yaşamaktan ve izole edilmekten korunmaya, hakları vardır. (10 Mayıs 1992, Den Haag 4. Autism-Europe Kongresi'nde sunulmuş ve 9 Mayıs 1996'da Avrupa Parlamentosu tarafından Yazılı Bildirge olarak benimsenmiştir(Amy K. Gearhard, Model, Gina Smith, Lafayette, Colorado in 2006).

Otizimde interdisipliner müdahale modellerinin kullanımı giderek önem kazanmaktadır.

Bireysel olarak iletişim, sosyal, emosyonel, duyu-motor, adaptif günlük yaşam aktiviteleri becerisi, kognitif ve davranışsal düzenleme (amy.gearhard@creativeperspectives.org).

Çevrenin düzenlenmesi, Ailenin diğer üyeleri ile etkileşim içinde aktiviteler tasarlamak

Praksis ve modülasyon seviyesi ile ilgileri buluşturmak, serbest zaman aktiviteleri ise: Toplum temelli aktivitelerle aktifleşme ve değerli hissetme, anlamlı ve destekleyici ilişkiler. Fiziksel ve davranışsal bariyerler katılımın önemli belirleyicileridir.

Çevresel düzenlemeler olarak: Gürültü, gerekli olmayan sesler, Görsel dikkat dağıtıcılar

Ani değişimler, Gerekli olmayan hareketler, fiziksel değişimler, İletişimi kolaylaştırmak için: Vücut dili, işaret dili, sesler, objeler, fotoğraflar/resimler/semboller, ses cihazları, bilgisayarlı ve teknolojik cihazlar, yazma ve Fiziksel kontakten yararlanılabilir.

İnterdisipliner müdahale modeli : kapsamlı, koordineli ve aile odaklı, konuşma, ergoterapi, okul ve ev programları Zaman ve para açısından etkili olabilir. .

Gelecek:

İnterdisipliner müdahale modeli ; kapsamlı, koordineli ve aile odaklı olması açısından giderek daha önem kazanacak. Konuşma, ergoterapi, okul ve ev programları, Zaman ve para açısından etkili ve aile memnuniyetine önem veren yaklaşımlar artmalıdır. .

Autism Linked to Multisensory integration Altered Cortical Maps in Autism, değişik motor öğrenme programları ve duyu bütünlüğünü de içeren ergoterapi yaklaşımlarının etkisi için emosyonel, davranışsal ve hücre sel yanıtları inceleyen, toplumsal katılım farklılıklarını inceleyen kanıta dayalı çalışmalara gereksinim var.